

Srba, Ondřej; Schwarz, Michal

Předkhmérské a raně-khmérské státy (Funan, Angkor)

In: Srba, Ondřej; Schwarz, Michal. *Starší dějiny Vietnamu a Čampy*. Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016, pp. 86-90

ISBN 978-80-210-8491-9

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136818>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

7 PŘEDKHMÉRSKÉ A RANĚ-KHMÉRSKÉ STÁTY (FUNAN, ANGKOR)

Obyvatelé v nížině dolního toku Mekongu měli zásadně jinou historickou zkušenost než předkové Vietů i Čamové. Zatímco Vietové byli neustále konfrontováni s politickou mocí Číny na severu, k níž po téměř celé první tisíciletí přímo patřili, a s hranicí čamských knížectví na jihu, s nimiž téměř neustále bojovali, a zatímco Čamové byli omezeni přírodními podmínkami svých pobřežních enkláv, které neumožňovaly ani vytvoření centralizované říše, předkové Khmerů až do vrcholného čamského období s nikým příliš bojovat a uvědomovat si své hranice nemuseli. Informace o okolním světě k nim přicházely společně s prvními vlivy hinduismu a sanskrtojazyčnou indickou kulturou. Protože tyto vlivy přicházely v zásadě námořní cestou, nepotřebovaly se předkhmérské říše před těmito vlivy uzavírat, naopak směrem do námořního prostoru byly jejich hranice otevřené. Prekhmérské území vymezené rovinou dolního Mekongu včetně jezera Tonle Sap bylo v prvních staletích území spravované jednotlivými lokálními vládci, kteří si autoritu získávali bojovými akcemi a náboženskými prostředky, ale nedokázali si ji udržet obvykle déle než jednu generaci.

Podobně jako Čampa nebyla po většinu historie nebo dokonce nikdy jednotným státem, jakým se jevila čínským a vietnamským historikům a později francouzským archeologům při pohledu zvenčí, ani na území dnešní Kambodže takový státní útvar do 9. století neexistoval (Vickery 2003). Čínské prameny ovšem hovoří o státě Funan do 6. století a od 6. století o státě Chenla. Pravděpodobně se pod povědomím o státu Funan nacházejí víceméně samostatné a pomíjivé útvary vyrůstající na individuálních úspěších jednotlivých místních vládců. V době Funanu byla patrně jejich hlavní charakteristikou poloha na obchodní trase mezi Indií a Čínou na pobřeží nebo u říčních břehů, zatímco v době státu Chenla se těžiště přesunulo hlouběji do vnitrozemí, kde více než

účasti na obchodních stycích záviseli vládcové na organizaci intenzivního pěstování rýže (CHSEA 157–158).

Starší obchodní cesta vedla průplavy ze Siamského zálivu ke kanálům v deltě Mekongu a poté dále kolem pobřeží na sever, v deltě Mekongu se nacházelo obchodní středisko Óc Eo, v khmérštině „skleněný kanál“, v dnešní provincii An Giang, kolem nějž se nacházejí archeologické doklady obchodních styků. Později v 6. století se obchodní spojnice odklonila po moři přes Malacký průliv. (Mabbet – Chandler 2000: 65–67).

Okolí Óc Eo se stalo pro mezinárodní obchod tak důležitým proto, že lodě z Indie nebo z Číny mohly do jihovýchodní Asie připlout v době, kdy větry vanuly z kontinentu směrem k moři, ale zpět do Indie i do Číny se mohly dostat pouze tehdy, když větry začaly vát opačným směrem, tedy z oceánu na pevninu. Lodě se tak přibližně ve stejnou dobu seskupovaly právě v oblasti jihovýchodního Vietnamu a posádky zde byly nuceny čekat někdy i 5 měsíců. Pro uživení takového počtu lidí bylo potřeba oblasti produkující nadbytek zemědělských plodin a to bylo v této oblasti na západ od řeky Mekong právě Óc Eo, které při pěstování rýže těžilo z přirozených záplav i před rozšířením zavlažovacích technik pomocí kanálů. Vzhledem k takto dlouhým obdobím, kdy především indiští obchodníci v Óc Eo přebývali, je pochopitelné, že docházelo k intenzivnímu kulturnímu dialogu a výměně. Tuto historickou realitu reflektuje také zakladatelská legenda státu Funan, jak ji zaznamenává řada čínských kronik:

Jejích vládce [vládce Funanu] byla žena jménem Yeliu 葉柳. Vyskytl se tam cizinec jménem Hunhui 混潰, který se původně věnoval kultu božstev (bráhmanismu). Měl sen, že mu božstvo darovalo luk a poručilo mu nalodit se na obchodní loď a vyplout na moře. Hunhui se ráno vydal do chrámu božstva a našel tam luk. Připojil se tedy ke skupině obchodníků a vyplul na moře. Dostal se k městu Funan. Yeliu vyjela s vojskem, aby se před ním bránila. Hunhui pozvedl luk. Yeliu dostala strach a podřídila se mu. Nato si ji Hunhui vzal za ženu a ujal se vlády nad královstvím. Jeho potomci však byli slabí a ztratili vládu. Generál Fan Xun založil nový dědičný rod králů Funanu.¹

Je zajímavé, že legenda má námětově hodně společného s vietnamskou legendou o dceři krále Hunga jménem Chử Đồng Tử a Tiên Dungovi a měly by existovat také jiné malajsko-polynézké prototypy této legendy. Důležitě ovšem je, že odráží historický jev, kdy vládcí Funanu zahájili kulturní dialog s Indií a politická integrace širších území začala probíhat paralelně

1 其王本是女子，字葉柳。時有外國人混潰者，先事神，夢神賜之弓，又教載舶入海。混潰且詣神祠，得弓，遂隨賈人汎海至扶南外邑。葉柳率眾禦之，混潰舉弓，葉柳懼，遂降之。於是混潰納以為妻，而據其國。後胤衰微，子孫不紹，其將范尋復世王扶南矣。（晉書／列傳 凡七十卷／卷九十七 列傳第六十七／四夷／南蠻／扶南國；edice <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw>); Pelliot 1903: 254.

s těmito kulturními vlivy. To, že si dcera místního vládnoucího rodu vzala za muže cizince z indické oblasti, který se stal věrným služebníkem vládce a pomáhal organizovat jeho stát, je ostatně předpokládaný model hinduisace jihovýchodní Asie. Legenda taktéž nese morální poselství možná aktuální ve své době, totiž že více užitku než obchodní lodě přepadat přináší snaha se s obchodníky spřátelit. Ve 3. století Funan ovládal oblast západně od delty Mekongu až po úžinu Kra. Vládnoucí rody se snažily legalizovat svou moc a své postavení odkazem na svůj údajný indický původ (Pelliot 1903: 269). Mezi obchodníky se objevovali nejen Indové, ale také lidé ze sasánovské Perse, čas od času někdo z oblasti Římské říše (Óc Eo = Cattigara). V Číně se objevovali buddhističtí mniši z Funanu, kteří sloužili i jako spolehliví vyslanci funanských vládců k čínským císařům (např. Nágaséna v roce 484, Pelliot 1903: 257).

Původ jména Funan není zcela jistý. Čínsky znamená porobený jih, nemuselo by proto jít o fonetický zápis místního jména, ovšem objevuje se i v jiném znakovém zápisu, Banan 跋南 u mnicha Yijinga (7. stol., Pelliot 1903: 284), takže se uvažuje i o starokhmérském slově (*vanam*), z něhož se v současné khmérštině mělo vyvinout *phnom* „hora“ (Vickery 2003: 102).

Ve čtvrtém století byl Funan na vrcholu své slávy, ale pravděpodobně od poloviny 4. století se začala více užívat vodní cesta přes Malacký průliv. Jako první o této cestě hovoří buddhistický mnich Faxian v 5. století (v českém překladu J. Kolmaše 1972: 95–97).

Původně obchodníci procházející Óc Eo touto oblastí jen projížděli a neměli zájem na obchodování s místními specialitami. Do Číny dováželi zboží ze Středomoří, Předního východu, Afriky a Indie – (myrhu, kadidlo, rostlinné gumy a další přísady na výrobu voňavek a kadidel), které v Číně vyměňovali za hedvábí. Ale postupně obchodníci původem ze Sundského průlivu vymysleli své vlastní tržní náhražky: kaučuk ze sumaterských borovic namísto pravého kadidla a benzoe namísto myrhovníku, kafr, santálové dřevo a různé koření. Dokud tito noví obchodníci dováželi své zboží jen do Funanu, tak to Funanu na prosperitě nic neubíralo. Ovšem když začal jejich zboží čínský trh oceňovat, nezdráhali vydávat se na cestu přímo do Číny a po cestě se zastavovali nikoli ve Funanu, ale na některém z východovietnamských přístavů.

V souvislosti s přesunem čínské populace ze severu na jih v době od rozpadu dynastie Han do Sui došlo i k přesídlení urozené aristokracie na jih Číny. V roce 439 byl Gansuský koridor dosud ovládaný drobnou lokální dynastií Severní Liang (397–439) obsazen státem Severní Wei a jihočíňští obchodníci tak museli hledat jiné obchodní cesty namísto zneprístupněné pozemní Hedvábné cesty. Tím se čínská poptávka po exotickém zboží z indonéskeho souostroví

ještě zvedla. V 6. století se obchodní spojnice trvale odklonila po moři přes Malacký průliv.²

Na území Kambodže tento posun obchodní cesty souvisel s příchodem dobyvatelů z oblasti středního toku Mekongu, bratří Bhavavarmana a Mahendrarmana (konec 6. stol.–počátek 7. stol.). Pod svou moc zahrnuli dosud největší území kambodžského vnitrozemí, na něž se orientovali víc než na pobřeží s obchodními cestami. Území ve své celistvosti po nich nikdo nepřevzal, ale v průběhu 7. století jej Džajavarman I. dokázal opět lehce získat. Avšak teprve na přelomu 7. a 8. století se Džajavarman II. natrvalo usadil v blízkosti budoucího Angkoru. V roce 802 skupina kněží vykonala obřady, které měly zrušit veškeré dřívější sliby poddanství jiným státům a prohlásit Džajavarmana za nezávislého vládce. Džajavarman vládl až do roku 850, následovali Indravarman (877–889) a jeho syn Jašovarman I. (889–900).

V 9. století se khmerský politický život soustředil do Angkoru. Angkor se nachází poblíž severozápadního břehu jezera Tonle Sap, má tedy dobrý přístup k vodní přepravě jak v okolí jezera, tak i v nížině kolem dolního toku řeky Mekong i vhodnou návaznost na další oblasti intenzivního pěstování rýže (Čao Phraja). Angkorská organizace závisela primárně na pěstování rýže, zatímco před-angkorské i po-angkorské státy výrazně těžily i z dalších zdrojů, především obchodu.

Nevíme, jaké byly příbuzenské či jiné vztahy mezi Džajavarmany a Indravarmanem, nepochybně to byly organizační schopnosti, schopnosti vedení armády a ne jen pouhé rodové následnictví. Jašovarman I. jako první sídlil na místě dnešního Angkoru a byl velkým stavitelem klášterů a chrámů v Angkoru samotném i po celé říši, kde kláštery fungovaly jako centra královské moci. Angkorské kláštery uctívaly pod královou patronací Šivu, Višnu a Buddhu. Kláštery pravděpodobně dohlížely i na obyvatelstvo, na využívání zemědělské půdy a zapojování pracovní síly obyvatelstva do nákladných sakrálních staveb. Do jaké míry byla kontrola obyvatelstva opravdu systematická nevíme, ale bezpochyby stačila na rozsáhlou stavební činnost a periodicky opakovanou vzdálenou vojenskou tažení. Ve 40. letech 10. století se vlády s centrem v Angkoru ujal král Rádžendrarvarman, který kromě nové výstavby v Angkoru podnikl úspěšné tažení do Čampy, hlavního města oblasti Vidžaja poblíž dnešního Nha Trangu. Rádžendrarvarmanovi se již podařilo dosáhnout následnictví pro syna Džajavarmana ještě za jeho nedospělosti. Po smrti Džajavarmana V. (1001) svedlo několik místních vládců boj o nástupnictví, zvítězil Súrjavarman I., který rozšířil moc Angkoru do oblasti Lopburi na planině Čao Phraja v současném Thajsku a podnikal i další expanze na západ a na sever za své dlouhé vlády

² Poslední poselstvo z Funanu na čínský císařský dvůr (dynastie Liang) je zaznamenáno v roce 539. Pelliot 1903a. Viz také Coedès 1943.

(1006–1050). Jeho syn Udajáditjavarman II. musel bojovat s Čamy, ale stihl také vystavět velký šivaistický chrám Baphuon a velký rybník s chrámem Višnu v Angkoru. Ke konci 11. století získaly moc jednotlivé místní rody vysokých královských hodnostářů. Po roce 1113 Súrjavarman II. na několik let opanoval severní část Čampy a spolu s Čamy se vícekrát pokusil zaútočit na Đai Viêt. Súrjavarman II. také vystavěl nejznámější angkorskou stavbu, Angkor Wat, jako svůj pohřební chrám. Dokazuje zbožné uctívání Višnu, ve stejné době byl populární i v Indii a na Jávě – Angkor udržoval styky s hinduistickým světem. Po smrti Súrjavarmana Angkor utrpěl desetiletými čamskými nájezdů a vnitřními rozpory.

V roce 1180 Džajavarman VII. vyhnal Čamy a prosadil v Angkoru svou autoritu, o deset let později již sám vysílal vojenské expedice do Čampy. Čampu podmanil a vládl nad ní po tři desetiletí až do roku 1220. Bojoval také na severu a dosáhl až oblasti kolem dnešního laoského Vientiane. Džajavarman VII. je také známým stavitelem, který v Angkoru vybudoval chrámy věnované svým rodičům a chrám Bayon, buddhistický mahájánový chrám. Údajně také budoval veřejnou infrastrukturu, cesty, nemocnice, hostince.

Celá historie Angkoru 11.–13. stol. je střídáním silných vládců, po jejichž smrti docházelo k opakovanému nepořádku. Nikdo z těchto dlouho vládnoucích králů nedokázal zajistit předání moci, nedokázal zavést dlouhotrvající vládní politickou instituci, která by jej byla schopna přežít. Navíc ve 13. století se objevil vedle Čampy nový soupeř a to vznikající thajský stát v Čao Phraja.

V náboženském ohledu po patronovi mahájány Džajavarmanovi VII. krátce oživil královský višnaismus, ale ke konci 13. století se mezi Khméry natrvalo rozšířil thérávádový buddhismus. Buddhismus výrazně změnil podobu khmérské společnosti, doba budování obrovských chrámových staveb ustoupila spolu s hinduistickým kněžstvem ideji buddhistického mnišství. Na mezinárodní úrovni byl Angkor ohrožován thajskou Ajuthajou a v hospodářství začal převažovat obchod nad organizovaným intenzivním rýžovým zemědělstvím. V první polovině 15. století khmérští králové opustili Angkor a přesunuli se jihovýchodně do oblasti dnešního Phnom Penhu, kde byly podmínky pro rozvoj mezinárodního obchodu iniciovaného z Číny. Konec Angkoru nebyl náhlý, ale pozvolný přechod, změna orientace od samozásobitelského pěstování rýže k námořnímu obchodu. Angkor pak zůstal Khmérům téměř neznámý až do zcela nedávné doby, kdy se stal opět národním symbolem.